

Bakk Miklós

NEMZETI ÉS REGIONÁLIS: AZ AUTONÓMIA ERDÉLYBEN

Az autonómia fogalma – mint közismert – azt a keretet és azokat a jogosítványokat jelenti, amelyekkel az emberek egy csoportja bizonyos területen önálló döntéseket hoz, és azoknak valamilyen intézményi, közpolitikai és közigazgatási eszközökkel érvényt is szerez. Az autonómia az európai kultúrában nem feltétlenül kapcsolódik nemzeti vagy etnikai kisebbségekhez, hiszen az egyetemi autonómia vagy a települések önkormányzatisága is ilyen csoportokra, közösségekre vonatkoztatott közös döntéseket és azok végrehajtásának a keretét jelenti.

Nemzetépítés avagy politikai közösségépítés ?

Léteznek tehát különböző autonómiák, melyek tradíciókra (egyetemek), a modern demokrácia európai és amerikai alapjaira (települési önkormányzatok), illetve mindkettőre visszavezethetők; mégis, az autonómia kérdése erőteljesen politikai karakterűvé elsősorban a nemzeti kisebbségek, etnikai csoportok autonómiájának kérdése kapcsán vált.

Ennek oka, hogy a különböző autonómiaformák közül a nemzeti kisebbségek (etnikai csoportok) autonómiája az, amely a nemzetállammal a nemzeti szuverenitással konszubsztanciális, azaz: a közösségnek azt a politikai dimenzióját erősíti fel, amelyre a modern nemzetállam is igényt tart. Ezért a közösségi-politikai lojalitás kialakításában a nemzetállami lojalitás konkurenciájaként jelenik meg, ami az állam egésze szempontjából veti fel a legitimitás kérdését.

A nemzetállam a vesztfáliei béke utáni formájában kialakult, területi uralmát fenntartani képes hatalom és a francia forradalom után demokratikus tartalommal feltöltődött szuverén nemzeteszme termékeny összekapcsolódásával jött létre, amely a 18–19. századtól az „egy állam – egy nemzet” paradigmáját tette uralkodóvá. E paradigma kialakulását vizsgálva írta Will Kymlicka és Christine Straehle, hogy

az elmúlt két évszázadban két alapvető tendencia volt tapasztalható: a) a birodalmak, királyságok, városállamok, gyarmatok színes sokasága nemzetállamok sokkal egyneműbb halmazává szerveződött át, és ezek közül majdnem mindegyik nemzetépítési politikát folytatott a közös nemzeti identitás (a közös nyelv, kultúra) megteremtése érdekében; b) a preliberális vagy nem demokratikus kormányzati formák (monarchiák, katonai diktatúrák stb.) majdnem mind liberális-demokratikus rendszerekké alakultak át. És okkal feltételezhető, hogy e két tendencia valamiképpen összetartozik, affinitás áll fenn a nemzetállam és a liberális demokrácia között.¹

A nemzeti kisebbségek autonómiáinak „erős” változatai szintén e paradigmába illeszkedően valósítják meg a területi uralom, legitimitás és demokratikus politikai közösség összekapcsolását – azaz: a nemzeti kisebbségnek mint politikai közösségnek a politikai modernitás iránti igényét, a közösség „saját demokráciára” való törekvését fejezik ki –, ezért a nemzetállam területén kihívást jelentenek annak legitimitásával és területi uralmának kiépítésével szemben. Az ezzel kapcsolatos viták is tükrözik ezt: a kisebbségi autonómia „erős” – területi és nemzeti karakterű – változatai a klasszikus államelit nézőpontjából az államot és a politikai közösséget „romboló” törekvéseknek tűnnek, az államnemzettel szemben ellenséges nemzetépítésnek, miközben a nemzeti kisebbségek ezt az államon belüli politikai közösség újragondolására, átszervezésére irányuló javaslatként szokták előterjeszteni.

Már ebből is kiténik, hogy a kisebbségi autonómiákat érdemes az államon belüli politikai közösség újragondolásának kísérleteként is megvizsgálni. Ezt különösen aktuálissá teszi az, hogy a 20. század végére és a 21. század elejére a politikai együttélés formáinak változatossága, a politikai közösségképződés rétegzettségének a ténye nyilvánvalóvá vált: a helyi közösségek, régiók, a hagyományos – vesztfáliai értelemben vett – nemzetállamok, regionális integrációk, globális közösségek immár egyaránt igényt tartanak a demokrácia keretei között megfogalmazható létmódokra és döntéshozatali mechanizmusokra.² Mivel a politikai közösségek között korábban mind a valós folyamatok, mind az elméleti hagyományok tekintetében az állam állt a középpontban, ezért sokáig az állam volt a politikai közösség paradigmája, pontosabban: a modern, újkori politikai közösség majdnem kizárólagos formája sokáig a nemzetállam volt.³

Ma azonban a politikai közösségek újabb, állam alatti és állam feletti formái – köztük elsősorban a „*sub-state*” területi-politikai közösségek – leválasztották a közösség magábanvaló kérdését az intézményesülési formák kérdéséről, és a kisebbségi autonómiák kérdése ebben a megváltozott kontextusban fogalmazódott újra. E tekintetben a magyar kisebbségi autonómiák nézőpontjából legalább két kérdést kell megvizsgálunk: 1. Mit jelent az autonómia két klasszikus formája – a területi és a kulturális autonómia – ebben a megváltozott kontextusban? 2. Miképp változott meg a nemzetépítés és az autonómia összefüggése?

Területi autonómia és modernizáció

Az erdélyi magyarság számára lehetséges autonómiaformákra vonatkozóan immár közhelyszerűvé vált a tétel, hogy ott, ahol a magyarok lokális területi többséget alkotnak – tehát a Székelyföldön mindenképpen – a területi autonómia a kívánatos, másutt viszont a kulturális autonómia lehet inkább a megoldás.

Másrészt e két autonómiaforma mérlegelése, összehasonlítása során gyakran előtérbe kerül az a – majdhogynem klisészerű – érv, hogy a kulturális autonómia, amely az önkéntes egyéni csatlakozás alapján és nem területi alapon szerveződik, előnyösebb, mivel – egyrészt – az önkéntesség (a közösséghez való szabad csatlakozás) elve konstituálja, másrészt pedig nem idézi elő a területi elkülönüléssel járó biztonságpolitikai kockázatokat.

Csak hogy a kulturális autonómiának számos olyan, távolról sem előnyös vonása van (ezeket szisztematikusan Rainer Bauböck tekintette át⁴), amelyeket az erdélyi magyarság esetében külön is mérlegelni kell azon politikai tervek nézőpontjából, amelyek ezt az autonómiatípust elégséges és megnyugtató megoldásnak vélik.

A két autonómiaforma összevetésének egyik fontos nézőpontja a kisebbségi csoport jellege. Míg a kulturális autonómia elegendő lehet azon csoportok esetén, amelyek a közös származás mítoszában vagy valláson alapszanak, azon közösségek esetében, amelyeket valamilyen regionális nyelv vagy külön jogi és politikai-intézményi hagyományok határoznak meg, a nyelv és az intézményi hagyományok megőrzése már nem lehetséges területi autonómia nélkül. Ezért az erdélyi magyarság közösségi identitása – amely a nyelvben és a közös kultúrát fenntartó intézményekben jelenik meg és perpetuálódik – a területi autonómia révén kaphat igazi biztosítékot fennmaradásához és fejlődéséhez. Annál is inkább, mert a megőrzés egyben a modernizációs folyamatba való bekapcsolódást is jelent, ez pedig nem lehetséges a területi-közpolitikai dimenzió nélkül; az identitás megőrzésének és a közösség modernizációs folyamatokban való részvételének az összekapcsolása – az, hogy a hagyományok megőrzése ne váljon és tűnjön a fejlődéssel ellentétesnek – csakis az identitáspolitikai és a területi alapú közpolitikák közös alapra helyezésével lehetséges, amelynek feltételei viszont csak a területi autonómia révén adóttak.

Erős érvnek tűnik továbbá a kulturális autonómia mellett, hogy nincs kitéve az országon belüli területi mobilitás hatásainak. Az autonóm csoport egyes tagjai nem veszítik el kulturális védettségüket, ha egy olyan területre, ahol helyi többséget alkottak, elköltöznek olyan területre, ahol csekély kisebbséget képeznek. Ugyanúgy leadják szavazataikat csoportjuk autonóm szerveire, mint korábban, és ugyanúgy igénybe tudják venni az autonómia támogatását, mikor helyi iskolákat vagy kulturális intézményeket igyekeznek alapítani. A csoport relatív nagysága csakis belső reprodukciós feltételeitől látszik függeni. Ezzel szemben a területi autonómia látszólag elveszhet, ha a csoport létszáma és relatív súlya folyamatosan csökken, és ez lehet-

séges is, mivel az európai térség politikai felfogása szerint (az uniós jog alapján pedig különösképpen) a bevándorlás igazából nem akadályozható meg. Valójában azonban legtöbb esetben a területi alapú közpolitika lehetővé teszi, hogy a helyi többségnek – mielőtt átfogó területi autonómiára tesz szert – ne legyen szüksége a szabad bevándorlás korlátozására, hogy többségét a szokásos közpolitikai eszközökkel stabilizálja (amint Dél-Tirol lakáspolitikája is példázza ezt). Sőt, már a „kisebbségi nyelv regionálisan dominánssá tétele elriasztja az ország más részeiből érkező bevándorlók jelentős hányadát (anélkül, hogy önmagában antiliberalisabb lenne, mint a többségi nyelv hasonlóan dominánssá tétele az állam többi részében)”⁵⁵. E dominánssá tétel fontos, egyenlőséget nem sértő lépése lenne Székelyföldön a magyar nyelv második hivatalos nyelvvé tétele, azaz: ha a magyar nyelv használata nem csupán szokásjog és egyéni nyelvhasználati jog lenne (ahogy ez jelenleg fennáll), hanem a köztisztviselők betöltésének világos jogi feltétele is.

Fontos különbség van a kulturális autonómia és a területi autonómia között a plurális politikai kultúra fenntartásában is. Míg a kulturális autonómia rendszerint „a civil társadalmat nemzeti blokkokra osztja”, a területi autonómia esélyt ad arra, hogy „a civil társadalom sokszínűsége a nemzeti közösségekben is tükröződjön”⁵⁶. Egy kisebbségi közösség politikai kultúráját sokkal inkább meghatározza elitje, mint egy tagolt, állami keretekben intézményesült társadalomé.

Kulturális autonómia esetén a kisebbségi elitek nullaösszegű játszmát játszanak a közösséghez tartozó egyének hűségéért (Bauböck⁷), azaz, arra a veszélyre összpontosítanak, hogy a közösség tagjai beolvadhatnak a többségbe, ami viszont közvetlenül is érintené a kulturális autonómia intézményrendszerében a számukra biztosított pozíciókat és erőforrásokat. Ilyen körülmények között az elitek nem a közösség kulturális értékeinek belső dinamikájára, hanem a közösség határaitra összpontosítanak, ideológiákat és nyomásgyakorló eszközöket vetnek be a határok „megerősítésére”. Mivel a kulturális autonómián belül ezek az elitek uralják az oktatási és kulturális intézményeket, ezeken keresztül próbálják meg rákényszeríteni a közösség tagjait a határnormák elfogadására, ezzel viszont a belső pluralizmust, a fejlődést akadályozzák. A kulturális autonómiának ez a logikája egyébként az autonómia intézményesülésének hiányában is (csupán az RMDSZ által kialakított „lány konzociativitás” körülményei között) érzékelhető – például – az erdélyi szórványvidékeken: itt az iskola fenntartásának gondja, az, hogy a magyarok magyar iskolába írassák gyerekeiket – melyhez közvetlenül kapcsolódnak a helyi elit esélyei, lehetőségei – jóval fontosabbá vált, mint az oktatás tulajdonképpeni minőségének a kérdése.

A területi autonómia viszont, amennyiben szilárd közjogi keretekkel rendelkezik, sokkal nyitottabb tud lenni a kisebbségi közösség plurális politikai kultúrájának fenntartásában. Minél szilárdabbak a területi autonómia alapjai, annál nyitottabbak, fogékonyabbak a nemzeti kisebbség területi vezetői egy befogadóbb, plurálisabb nemzetkisebbségi identitás propagálása iránt. Ez egyben azt is jelenti, hogy ott, ahol

a területi autonómiának stabil alkotmányos alapjai vannak, lehetővé válik – épp a közösség belső politikai pluralizmusa nyomán – olyan modernizációs stratégiák kialakítása, amelyek összhangot teremtenek a kompetitív piaci logikák, az alternatív (versengő) közpolitikai megoldások (ezek az európai integráció körülményei között egyre több standardizált eljárást tartalmaznak) alkalmazása, valamint a közösség kulturális határának fenntartása, mint cél között.

A területi autonómia ugyanakkor nem csupán azt a lehetőséget jelenti, hogy a közpolitikai célok hozzáigazíthatók lesznek a kisebbségi csoport határai fenntartásából adódó célokhoz, azaz, hogy identitáspolitikai célt is szolgáljanak, hanem azt is, hogy az állam területi hatalmának részeként eleget kell tennie a közös állampolgárságból – az állampolgári egyenlőségből – fakadó követelményeknek is. Ezért a területi autonómiával rendelkező kisebbségi csoport nem nyomja el, nem asszimilálja a belső kisebbségeket, hanem a közös állampolgárság garanciái mellett integrálja saját rendszerébe. A területi autonómia ugyanis a regionális többségre ruházza a védelem felelősségét, azonban a helyi többség képviselői, minthogy az állam területi fennhatóságát is gyakorolják az autonóm területen, nem tekinthetnek el az egyenlőség azon felfogásától, amely az ország egészére nézve – épp a számukra is kedvező „multikulturális gyakorlat” közös nevezőjeként – kialakult. Ha ez a gyakorlat az általános egyenlőségfelfogás részévé tette, azaz a „társadalmi polgárság” dimenziójába helyezte a nyelvi különbözőséggel számot vető, partikularizált bánásmódokat, akkor a területi autonómia hatásainak mint állami hatóságoknak ezt érvényesíteniük kell.

Ha mindezt Székelyföld kérdéseként gondoljuk át, akkor egyértelmű, hogy a székelyföldi térség modernizációja is a helyi társadalmak versengő, plurális dimenziójában és az abban újrafogalmazódó identitáskeretekben jelenik meg. Azaz: Székelyföld területi autonómiájának a közjogi kereten túli legfontosabb kérdése az, hogy sikerül-e a helyi politikai versenyt és a térség közös identitásának építését összhangban tartani. Ez a székelyföldi politikai pluralizmus nézőpontjából a politikai *versenydimenzió* és *identitásdimenzió* megfelelő egyensúlyát jelenti.

Más térségekben viszont a kisebbségi magyarság politikai képviseletének identitásdimenziója marad a domináns, és ez – amennyiben a kulturális autonómia céljába torkoll – nem garantálja e magyar csoportok részvételét a modernizációs folyamatokban úgy, hogy az egyben identitásukat is biztosítsa. Ezért a kulturális autonómia klasszikus formáit az erdélyi szórványterületeken illetve interetnikus együttélési övezetekben a területi-politikai közösségek szerveződésének olyan intézményi keretébe hasznos helyezni, amelyekben a modernizációs folyamatokra is az identitás-kereteken keresztül van befolyása a kisebbségi eliteknek.

Mindez valójában az autonómiák hosszú távú sikerességének a kérdése, és önmagában nem ad választ arra, hogy magának az autonómia közjogi kereteinek a kialakításában melyek a sikeresség feltételei, ahogy azt más szerzők (például Ruth Lapidoth vagy Yash Ghai) vizsgálták.⁸

A regionalizmus – „*framing*” és hordozóhullám

A nemzeti kisebbségek autonómiáinak területi változatai tehát a nemzetállam paradigmájába illeszthetően valósítják meg a területi uralom, legitimitás és demokratikus politikai közösség összekapcsolását. A területi autonómiák létrejöttének mindazonáltal éppez az egyik legnagyobb akadály.

Következésképpen kérdés, hogy létrehozhatók-e olyan területi-politikai közösségek, amelyek nem a nemzetállam paradigmája szerint konstituálják az állam alatti (*sub-state*) politikai szintet?

A *nemzetépítés* klasszikus 19. századi formája az *államnemzeti/állampolgári közösség* létrehozására irányult; ez azoknak a folyamatoknak felelt meg, amikor a modernizációs folyamatok fókuszpontjában az állam állt, amely egyszerre volt piac- és állampolgári közösségszervező.

A 21. században, a globalizáció és az EU-integráció által kialakított politikai térszerkezetben – amelyben, mint immár közhelyszerűen is állítják, a nemzetállami struktúrák „fellazultak” – a *nemzetépítő stratégiák* összetettebbekké és ellentmondásosabbakká váltak.

James Goldgeier és Csörgő Zsuzsa szerint ma a nemzetépítésnek négy fő iránya különböztethető meg⁹:

1. a klasszikus (állam) nemzetépítő;
2. a határon átnyúló – transzszuverenitást célzó;
3. a védekező;
4. és az államalatti (*sub-state*) nemzetépítés.

E négy típus nem egymást kizárva, hanem inkább egymásnak ellentmondva és egymást kiegészítve van jelen az egyes nemzetépítő gyakorlatokban. Magyarországon és a magyar nyelvterületen is megfigyelhető mind a négy típus.

A klasszikus *államnemzet-építés* bizonyos értelemben politikai viták tárgya ma is Magyarországon, latens módon jelen van a kisállami Magyarország identitásának újrafogalmazási kísérleteiben.

A *védekező* típus gyengébb, mint egyes nyugati államokban, ahol elsősorban a bevándorlás-ellenességben, az azoknak hangot adó mozgalmak és pártok révén van jelen. Azonban számos jelből¹⁰ arra lehet következtetni, hogy ez a típus markánsabbá válik az elkövetkező évek során.

A határon átnyúló – *transzszuverenitást célzó* – típus ezzel szemben jóval erőteljesebben nyilvánult meg (nemzetközi összehasonlításban); ide sorolható törekvések: a státustörvény, a kettős állampolgárság, valamint a kulturális nemzet fogalmának az elfogadtatására irányuló magyar kísérletek.

Az *állam alatti* nemzetépítés egyes, magyarok által lakott határon túli régiókra jellemző törekvés, mely területi és/vagy kulturális autonómiák kialakítására irányul.

A magyar autonómiák kérdése tehát elsősorban állam alatti (*sub-state*) nemzet-építési kérdésként fogalmazódik meg a szomszédos államok nemzetépítő gyakorlataiba ékelődve, mintegy azok konfliktusos összetevőjeként, Magyarország nézőpontjából viszont egy sajátos kettősséget jelent. Az autonómia révén ugyanis a határon túli magyar közösségek közjogi keretekkel rendelkező, önálló politikai közösséggé válhatnak, és így – bizonyos értelemben – leválnak arról a magyar nemzet-építési törekvésről, amelynek a politikai centruma Magyarország, azaz a magyarországi politikai közösség. Ugyanakkor az autonómia az egyik leghatékonyabb eszköze a kisebbségi helyzetben levő magyar közösségek kulturális reprodukciójának, ezért a magyar kulturális nemzet nézőpontjából alapvető érdek az intézményesülésük, és a magyar kulturális nemzet érdekeit tekintő magyar államnak is kell támogatnia ezt.

A területi autonómia tekintetében 2006–7-ben három erdélyi stratégia körvonalazódott: 1. a Székely Nemzeti Tanács stratégiája Székelyföld területi autonómiáját a nemzetállamiság részleges leépülésére, illetve a nemzetközi politikai nyomásra alapozta inkább, és tisztán etnopolitikai dimenzióban – a *belső önrendelkezés* elve alapján – fogalmazta meg azt; 2. az RMDSZ stratégiája elsősorban a fejlesztési régiók átalakítását, majd *területi precedensként* való érvényesítését célozta meg; végül 3. az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács műhelyében kimunkált stratégiai irány Székelyföld területi autonómiáját egy regionalizációs folyamat koncepciójába, az *aszimmetrikus regionalizmus* jövőképebe illesztette be. Ez utóbbi elképzelés szerint előbb-utóbb sor kerül a felülről végrehajtott regionalizáció (mint közigazgatási reform) és az alulról jövő regionális mozgalmak, kezdeményezések valamilyen történeti kiegészítésére¹¹.

Az erdélyi politikai térszerkezet átalakításában mindhárom stratégiára lehet alapozni, de differenciáltan, tekintetbe véve azt, hogy a területi-politikai közösségek kialakításában a „nemzeti” többféle módon válhat konstitutív elemmé. Ebben az átalakításban a regionalizmus fogalma kulcselem, legalább két szinten:

- a) a politikai diskurzusban a nemzetpolitikai célok európai integrációs keretezését, egyfajta „*framing*”-et szolgáltatva;
- b) a klasszikus nemzetállami szerkezet és demokráciamodell átalakulása tekintetében a regionalizmus magának az átalakulásnak a hordozóhulláma, amelyre fontos politikai tervek ültethetők.

A regionalizáció nézőpontjából Erdélyben a területi-politikai közösségek kialakításának a következő eltérő típusaival kell számolni:

1. *Székelyföld* esetében a *sikeres nyugati etnoregionális modelleket, területi autonómiákat* kell szem előtt tartani. E tekintetben a határokon átnyúló magyar kultúrnemzet-építés érdeke a román politikai rendszernek az az átalakulása, amelynek főbb irányait a radikális decentralizáció, a közvetlen demokrácia intéz-

- ményeinek erősödése, a regionális elitcsoportok megerősödése és a regionális pártok létrejötte és megerősödése jelöli ki. Habár a magyar kül- és nemzetpolitikának jóformán egyáltalán nincs eszköze ilyen horderejű változások elérésében, a székelyföldi régió tekintetében mégis számba kell venni a következőket: a) fontos a székelyföldi autonómia-terekvés erőteljesebb támogatása, nemzetközi szinten is; b) a bilaterális kapcsolatokban folyamatosan napirenden tartható az, hogy Székelyföld státusa érdekében induljanak meg, illetve folyamatossá váljanak a tárgyalások a központi kormányzat (az állam centruma) és a régió legitim képviselői között; c) Székelyföld szimbolikus megjelenése is támogatása az uniós gazdasági és kulturális térségben.
2. Egy *határ menti, közigazgatási régió* esetleges kialakulása esetén ebben a régióban a *konzociatív önkormányzatiság* lehet a stratégiai cél. Ezt a határon átnyúló magyar kulturális nemzetépítés céljai felől a határ menti együttműködés már adott eszközkészlete segítheti. Ilyen eszközök: a) határ menti programok; b) települési önkormányzatközi kapcsolatok fejlesztése; c) a határ mentiség újabb felfogásának és intézményesítésének szorgalmazása az EU szintjén.
 3. A *bánsági térség* esetében a régió *multikulturális hagyományai* adhatják a politikai térszerkezet átalakulásának magyar szempontból kedvező tartalmát; erre lehetne alapozni a regionális szintű – azaz: a régió közjogi szerkezetébe beépített – magyar kulturális autonómiát. Ennek előnye azonban csupán annyi lenne, hogy: a) valamelyest fékezne az asszimilációs nyomást; b) intézményesen is segítene azon etnikai kapcsolatháló kialakításában, amelyek révén a szóránymagarság egyes rétegei számára több mobilitási csatorna nyílik a tömbmagyar kulturális közegben létező karrierépítési lehetőségek felé.
 4. A *belső-erdélyi térségben* (elsősorban Dél-Erdélyben) szintén a szóránnyhelyzet logikájából kiindulva kell megalkotni a régióintézményesülés kívánatos irányát. A bánsági multikulturalitástól eltérően azonban itt inkább a „*nagyszabeni modell*” lehet fontos támpont, azaz a szász példa követése: a magarság etnikai jelenlétének meggyengülése (illetve dél-erdélyi eltűnése) nyomán a magyar kulturális jelenlét, műemlékkincs közös közép-európai örökségként tüntethető fel, a transzszuverenitást célzó magyar nemzetpolitikának ezen örökség „közös voltába” – egyfajta közös közép-európai identitás megalkotásába – hasznos investálnia a kulturális reprodukció közvetlen támogatása mellett, amely szintén a regionális szintű magyar kulturális autonómiában kaphatna intézményes támaszt.

A magyar nemzetpolitikai érdek Erdély vonatkozásában tehát régióspecifikusan differenciálódik, amennyiben arra a jövőképre épül, hogy az egységesített uniós térségben valamilyen regionalizációra, a politikai tér valamilyen újraszervezésére Romániában is sor kerül. E differenciálódás annak függvénye, hogy a kisebbségi magyar politikai képviselő e régiók szintjén milyen intézményes formákat kap, a kulturális

vagy a regionális autonómia milyen formái, illetve e formák milyen kombinációi lesznek meghatározóbbak e régiók szintjén. Valószínű, hogy lesznek olyan régiók, amelyeknek területi-politikai közösségei nem lesznek konfliktusgenerálóak sem a román államnemzeti, sem a magyar határon átnyúló nemzetépítési törekvések céljai felől. Viszont fennmaradhatnak kérdések, amelyek sokáig a nemzetállami „ütközőzónában” maradnak – a székelyföldi régiókérdése alighanem ide sorolandó.

Jegyzetek

- ¹ Kymlicka, Will–Straehle, Christine: Kozmopolitanizmus, nemzetállamok, kisebbségi nacionalizmus: a legújabb irodalom kritikai áttekintése. Kellék, 2001, 21.sz. 31.
- ² L. Paczolay Péter: Politikai közösség és demokrácia. In Szabó Máté (szerk.): Demokrácia és politikatudomány a 21. században. Budapest, Rejtjel Kiadó, 2002, 42.
- ³ Vö. Paczolay, i.m. 43.
- ⁴ Bauböck, Rainer: Területi vagy kulturális autonómiát kapjanak a nemzeti kisebbségek? Pro Minoritate, 2002.Nyár. 139–174.
- ⁵ Bauböck, i.m. 148.
- ⁶ Bauböck, i.m. 157
- ⁷ Uo.
- ⁸ Lapidoth, Ruth: Autonomy: Flexible Solutions to Ethnic Conflicts. United States Institute of Peace Press, Washington D.C., 1997. 199–201; Yash Ghai: Autonomy and Ethnicity. Negotiating Competing Claims in Multi-ethnic States, Cambridge, 2002. (Idézi Salat Levente: Autonómiák évadja Erdélyben. Krónika, 2004. jan. 11.)
- ⁹ James Goldgeier és Csergő Zsuzsa tipológiája. Lásd: Csergő Zsuzsa–Goldgeier, James M.: Nationalist Strategies and European Integration. In Kántor–Majtényi–Ieda–Vizi–Halász (eds.): The Hungarian Status Law: Nation Building and/or Minority Protection. Slavic Eurasian Studies nr.4. Hokkaido University, Sapporo, 2004.
- ¹⁰ A Magyar Gárda mozgalma például ide sorolható.
- ¹¹ A folyamat történetiségéhez tartozik, hogy az unitárius államszerkezet átalakítása, a regionális reform első szakaszának végrehajtását követően a regionális mozgalmak és pártok adaptálják stratégiájukat az új helyzetre, és új regionalizációs célokat fogalmazznak meg. Ld Schrijver, Frans: Regionalism after regionalisation: Spain, France and the United Kingdom. Amsterdam University Press, 2006.